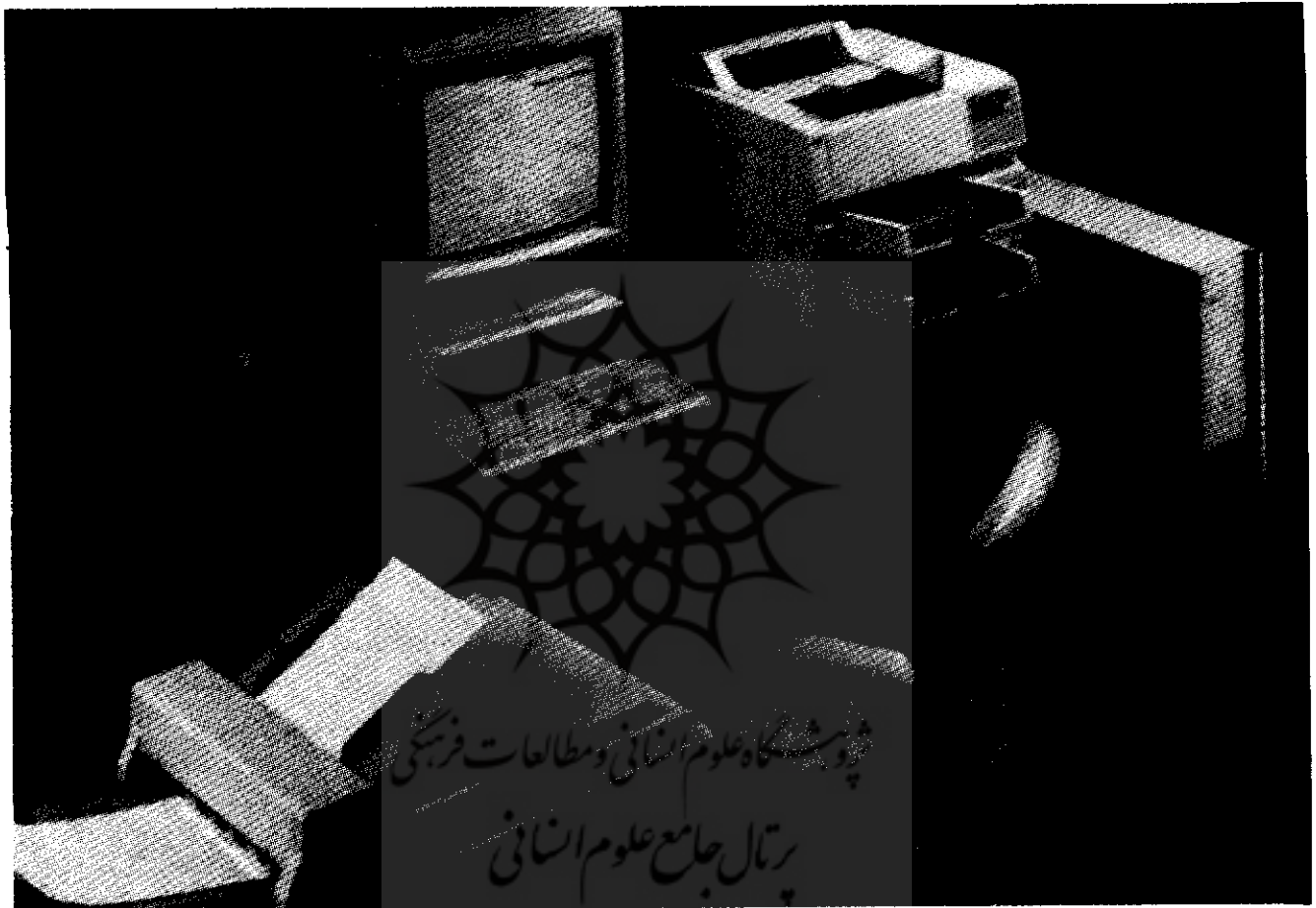

کتاب و کتابخانه در عصر رایانه؛ با کتاب زندگی کنم یا با

ماشین؟

نوشته: کاظم حافظیان رضوی
قائم مقام مرکز اطلاع رسانی و
خدمات علمی جهاد سازندگی

شود؛ گروهی می‌پرسند: در عصر حاضر آیا ما به اینگونه بناهای عظیم نیاز داریم؟ و گروه دیگر از خود می‌پرسند: آیا ما هم می‌توانیم روزی در کشورمان دارای چنین امکاناتی باشیم؟ من در پاسخ هر دو گروه می‌گویم: بله، بله، بله. در این بنای عظیم تاریخ و فرهنگ یک ملت گردآوری و سازماندهی و دسترس‌پذیر شده است. کتابها، اسناد، مدارک و گزارش همه امیدها، نگرانی‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌های ملت آلمان در طول تاریخ تبلور مکتوب و مضبوط همه اندیشه‌ها و یافته‌های دانشمندان، فیلسوفان، شاعران، ادیبان و هنرمندان

ساختمان جدید کتابخانه ملی آلمان رسماً در سال ۱۹۹۷ توسط دکتر هلموت کهل صدراعظم آلمان و با حضور صدها میهمان آلمانی و ده‌ها میهمان از کتابخانه‌های ملی سراسر جهان افتتاح شد.

رابرت و جورت رییس وقت فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی (ایفلا) که در این مراسم حضور داشت در سخنرانی کوتاهی گفت: امروز چشم ملت آلمان و کتابداران و کتاب‌دوستان جهان به فرانکفورت خیره شده است. در این شرایط ممکن است دو سؤال در اذهان طرح

آلمانی در این مکان با عظمت ساماندهی شده است. چرا؟ چرا؟ چرا؟ به این حمله گرانهای سانتایانا^۱ توجه کنید: «آنها که نمی‌خواهند از گذشته بیاموزند، محکومند آن را تکرار کنند.» اینجا فقط خانه کتابها نیست. اینجا محل کسب تجربه، عبرت و شناخت خود است.

از دوران الواح گلین تا دوران کتابهای کاغذی و تا عصر حاضر یعنی عصر پیدایش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌ها پایگاه استقرار و اشاعه اطلاعات دوران‌های پیشین و عصر حاضر و آینده بوده‌اند و خواهند بود. شاید مهمترین دلیل برای توجیه ضرورت وجودی این کتابخانه، این باشد که ملت آلمان قصد دارد بگوید: «من هستم، حیات دارم، تنفس می‌کنم و می‌خواهم زنده بمانم! در قلب اروپای غربی یک آلمان متحد و قوی»^۲.

کتابخانه‌های ملی غرور منطقی و قابل ارائه یک ملت‌اند. عامل خودباوری و تداوم حیات ملی و فرهنگی. پس هر ملتی که بخواهد حیات فرهنگی خود را تداوم بخشد و گسترش دهد ناگزیر است به کتاب و کتابخانه ارج بگذارد، در عمل و نه در حرف.

در دوم ژوئن ۱۹۹۷ کتابخانه ملی سوئد پس از اجرای طرحهای بازسازی و توسعه در سطح ۹۰۰۰ مترمربع با امکانات کامل کتابداری و اطلاع‌رسانی جدید افتتاح گردید.

در سال ۱۹۸۸ در سالروز فتح زندان باستیل میتران رییس‌جمهور وقت فرانسه قصد خود را مبنی بر ساختن کتابخانه ملی جدیدی برای فرانسه اعلام کرد و در سال ۱۹۹۶ کتابخانه ملی فرانسه با ۲۰۰۰۰۰ مترمربع زیربنا و گنجایش ۱۵ میلیون نسخه کتاب و نشریه و ۵۰۰۰ جای نشستن برای استفاده‌کنندگان افتتاح شد. در توصیف و بیان اهداف این اقدام مهم ملی و فرهنگی گفته شده است: «هدف اصلی از احداث این بنا بهبود امکان دسترسی به گستره وسیعی از دانش برای تعداد هر چه بیشتری از مردم است. امید می‌رود که این بنا با کسب محبوبیت در میان مردم، آگاهی و علاقه عمومی به میراث فکری و فرهنگی فرانسه را افزایش دهد»^۳.

ساختن جدید کتابخانه بریتانیا پس از دوران با عظمت ساخت موزه‌ها و گالری‌ها در پایان سده گذشته، مهمترین ساختمان عمومی است که در بریتانیا ساخته شده است. این ساختمان که در محله سنت پانکراس در شمال لندن ساخته

شده، در سال ۱۹۹۶ تکمیل و تحویل گردید و پس از اتمام در ردیف دارایی‌های ملی در آمده است. گنجایش ۱۱ میلیون نسخه کتاب دارد و از امکانات روز اطلاع‌رسانی و خدمات کتابداری برخوردار است.^۴

دولت سنگاپور، در تلاش برای تبدیل کردن کشور به جامعه‌ای موفق، قصد دارد میلیون‌ها دلار برای ساختن کتابخانه‌های جدید هزینه کند. کتابخانه ملی این کشور طی ۸ سال آینده (البته امروز از این خبر ۲ سال گذشته است) بیش از ۷۱۵ میلیون دلار برای ایجاد ۱۳ کتابخانه جدید، خرید کتاب و تجهیزات الکترونیکی بیشتر و آموزش کارکنان صرف خواهد کرد. دولتمردان سنگاپور می‌گویند: «باید به عنوان بخشی از زندگی روزمره خود به طور منظم به کتابخانه برویم. امیدواریم نظام جدید کتابخانه ملی ما به تجدید حیات سنگاپور در آسیای نوین کمک کند»^۵.

شانزدهم دسامبر ۱۹۹۴ یکی از مهمترین مقاطع تاریخی برای فرهنگ مالزی است. روز افتتاح ساختمان استثنایی کتابخانه ملی مالزی با ویژگی‌های خاص معماری آن در سطح جهان، ساختن بنای این ساختمان در سال ۱۹۷۸ آغاز شد و دولت تأکید ویژه در اجرای هر چه بهتر و سریع‌تر این ساختمان داشت.^۶

کتابخانه بزرگ اسکندریه مجدداً بنا می‌شود. طراحی این کتابخانه که تصویر شگفت‌آوری است از خورشید که بازتاب مدیترانه و فرهنگ آن است و خود بر آنها می‌تابد، بسیار استادانه است. این کتابخانه در محدوده سالهای ۳۰۰ تا ۴۰۰ قبل از میلاد بنا شده بود و براساس شواهد مجموعه آن را تا پانصد هزار جلد شمارش کرده‌اند، بعدها در آتش جنگ‌ها سوخت. به گزارش یونسکو کشورهای اسلامی در تجدید بنای این کتابخانه با عظمت که در اسکندریه مصر بنا می‌شود سهم بسزایی دارند.^۷ «کالیماخوس» کتابدار این کتابخانه در بین کتابداران به عنوان یکی از اولین کسانی که به کار سازماندهی مجموعه پرداخته است شهرت بسزایی دارد.

اجازه بدهید تاریخ افتتاح ساختمانهای جدید کتابخانه‌های ملی یاد شده را یکبار دیگر مرور کنیم:

- کتابخانه ملی آلمان (۱۹۹۷) کتابخانه ملی فرانسه (۱۹۹۶)
- کتابخانه ملی بریتانیا (۱۹۹۶) کتابخانه ملی سوئد (۱۹۹۷)
- نظام جدید کتابخانه ملی سنگاپور (۱۹۹۶) کتابخانه ملی

مالزی (۱۹۹۴).

از نمونه‌های مذکور در سالهای اخیر زیاد است و آنچه آمد فقط به عنوان شاهد ذکر شد. اما بعد...

بحث اول:

می‌گویند کتابداران سنگسازان میدان تعامل اندیشه‌ها هستند و کتاب (حتی در عصر حاضر) بهترین وسیله برای ارتباط با محرومین جهان. از طرفی کتابخانه‌ها (از هر نوع) در خدمت آن امکاناتی هستند که کتاب را می‌آفرینند.

در خلال سی سال گذشته تحولی آرام ولی عمیق و در چند سال اخیر شتابان در دنیای کتاب و کتابخانه و پیرو آن کتابداری و اطلاع‌رسانی به وقوع پیوسته است. نخستین نشانه‌های این تحولات در حوزه کتاب و کتابخانه با پیدایش رایانه و فن‌آوری اطلاعات در قفسه‌های کتابخانه‌های بزرگ و تخصصی و دانشگاهی در درجه اول در صحنه جهانی به چشم خورد. توانایی‌های نامحدود این پدیده ماشینی و الکترونیکی بحث‌ها و تفکرات گسترده و خاصی را به دنبال داشت. از جمله گروهی را به بیان این نظر که پیدایش رایانه‌ها دوران «کار اداری بدون کاغذ» را به دنبال دارد؛ برانگیخت. اوج اثرگذاری این فن‌آوری‌ها بر اذهان دست اندرکاران امور کتاب زمانی بود که گروهی حتی نابودی قریب‌الوقوع «کتاب کاغذی» را در مقابل فن‌آوری جدید مبنی و متکی بر رایانه‌ها عنوان کردند. سی سال بعد (یعنی امروز) ما شاهد رشد تقریباً کامل امکانات و خدمات رایانه‌ها هستیم، بدون آن که شاهد و ناظر نابودی کتاب‌ها و امثالهم باشیم. رایانه که روزی تصویری مهم و اسرارآمیز از آن می‌رفت، اکنون در جوامعی که درست از آن بهره‌برداری می‌شود به صورت خدمتگزاری صمیمی جلوه‌گر شده است که بر جنبه‌هایی از زندگی سایه افکنده.

گذشت زمان ثابت کرد که علی‌رغم این نظر که گفته می‌شد با حضور و بکارگیری رایانه‌ها کتابها بی‌مصرف می‌شوند و دنیای پیشرفته برای درک و تعمیق باورهای فرهنگی نیازی به کتاب ندارد، این وسیله نه تنها امکان دسترسی سریع‌تر و ساده‌تر را (که از وظایف اصلی خدمات کتابداری است) به کتابها و کتابخانه‌ها بوجود آورد، بلکه خود موضوع بحث هزاران کتاب و نشریه جدید شد.

متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی بسیار سریع از

حضور این پدیده استقبال کردند و بحث‌های نظری و کاربردهای عملی آن را مدنظر قرار دادند و چیزی نگذشت که آثار و تیعات رایانه‌ها در کتابخانه‌ها و مراکز اسناد به عنوان یک بخش جدایی ناپذیر مراکز اطلاع‌رسانی توسط کتابداران و رایانه کاران مورد توجه قرار گرفتند.

جسی، استیون پارکر سردبیر مجله توسعه اطلاعات بین‌المللی نوشت: «علی‌رغم تغییرات و تحولاتی که از طریق ارائه فن‌آوری نوین اطلاعات پدید آمده است، تا آنجا که می‌توان آینده را پیش‌بینی کرد، به نظر می‌رسد کتابخانه‌ها و آرشیوها بدون شک همچنان مورد نیاز است. یک کتابخانه سازمان یافته و منظم چیزی بیش از یک منبع اطلاعاتی است، و یک آرشیو سازمان یافته و منسجم صرفاً یک محل بایگانی و نگهداری اسناد نمی‌تواند باشد. اهمیت هر دو نهاد در این حقیقت نهفته است که هر یک به طریق خاص اسناد و مدارک را به طور فیزیکی در محیطی همگرا با موضوعات مورد نظر در کنار هم قرار می‌دهند. این امر نه صرفاً برای به چنگ آوردن واقعیت‌های شناخته شده، بلکه برای کسب دانش، الهام گرفتن، تفکر منطقی و همچنین برای سرگرمی و گذران اوقات فراغت فرصتی ارزنده فراهم می‌آورد»^۸

دربارۀ ضرورت وجود کتابخانه‌ها (از هر نوع که باشند) شک ندارم. در بهره‌گیری از امکانات رایانه‌ای در کتابخانه‌ها نه تنها شک ندارم که تأکید نیز دارم. وظیفه کتابداران در این میان شناخت دقیق امکانات و شیوه بهره‌گیری از امکانات رایانه‌ای است و صد البته هر امکان دیگری که در امور مربوط به خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی یاری می‌رساند. از نظر تاریخ بهره‌گیری و رابطه رایانه با کتابخانه و کتابداری باید گفت طراحی و برنامه‌ریزی و راه‌اندازی و پیگیری اولین نظام‌های مشهور کتابداری و کتابخانه‌ای از جمله؛ OCLC (Online Computer Library Center) RLIN (Research Libraries Information Network) UTLAS (University of Toronto Library Automation System) WLN (Western Library Network) و تعداد زیادی از نظام‌های اطلاع‌رسانی قابل ملاحظه رایانه‌ای در سطح وسیع، کتابخانه‌ها بوده‌اند. ^۹ بیل گیتس رئیس شرکت مایکروسافت (عجوبه مدیریت شرکت‌های تولیدکننده نرم‌افزار) درباره نقش حیاتی کتابداران و اطلاع‌رسانان می‌گوید: «کتابداران و اطلاع‌رسانان نقش

تعیین کننده‌ای در چگونگی بهره‌برداری از شبکه‌های جهانی در سازمانها و مراکز اطلاع‌رسانی داشته‌اند.^{۱۰} براساس تمام شواهد و استنادات تاریخ علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی بدون مطالعات و اقدامات کتابداران (بالاخص در یکصد و پنجاه سال اخیر) امکان فراهم‌آوری و تولید اطلاعات موجود بشری بر روی محمل‌های گوناگون اطلاعاتی وجود نداشت. اگر کتابها، نشریات و دیگر منابع اطلاعاتی در گذشته گردآوری و سازماندهی نشده بود و چکیده‌نامه‌ها و کتابشناسی‌ها توسط کتابداران تدوین نشده بودند، امروز چگونه می‌توانستیم هر ساعت شاهد انتشار یک بانک اطلاعات باشیم. بدون تدوین رده‌بندی‌ها، قوانین فهرست‌نویسی، اصطلاحنامه‌ها، سرعنوانهای موضوعی، اصول چکیده‌نویسی و دیگر تمهیدات کتابداری و اطلاع‌رسانی و مطالعه و شناخت این پیشینه چگونه قادر به تولید این حجم عظیم اطلاعات بودیم. اسلاف تمام بانکهای اطلاعات علمی بزرگ امروز، نشریات کاغذی دیروز هستند.^{۱۱}

کتابداران باید به عنوان گردآورندگان، ذخیره‌کنندگان و اشاعه دهندگان آثار مکتوب و مضبوط دانشمندان جهان خود را موظف بدانند در بهره‌گیری از دستاوردهای جدید رایانه‌ای و ارتباطات از راه دور با هشیاری عمل کنند و ارائه خدمات خود را به مراجعہ کنندگان و استفاده کنندگان بهبود بخشند. بدیهی است در صورتی که این تجهیزات و امکانات فراهم باشد! وگرنه، هنر دیگر کتابداران این است که با حداقل امکانات نیز این خدمات را ارائه بدهند. روزگاری کتابداران برچسب شماره راهنمای کتابها را با خطی خوانا می‌نوشتند، زمانی با قلم‌های الکتریکی و تاجندی پیش با ماشین تحریر (Se-lin) و امروز با برنامه‌های رایانه‌ای تهیه می‌کنند و بر عطف کتابها نصب می‌نمایند و فردا... طبیعی است با ابزار آن روز.

در تاریخ پر راز و رمز کتاب و کتابخانه آنچه همیشه به عنوان یک اصل مطرح بوده است به وجود آوردن شرایط و امکاناتی است که مراجعه کننده در حداقل زمان به حداکثر اطلاعات مورد نیاز و موجود دست یابد، البته این خدمت بیشتر در حوزه تحقیق و پژوهش صادق است. به هر حال امروزه به یمن وجود امکانات ارتباط از راه دور و بهره‌گیری از رایانه‌ها و بهبود خدمات اطلاع‌رسانی این مهم تقریباً به بهترین نحوی فراهم آمده است.

بنابراین در صورت بهره‌گیری صحیح از این امکانات ما در کنار این ابزار و فن‌آوری‌ها ایستاده‌ایم نه در مقابل آنها، اما نهایتاً معتقدیم همانند دیگر دستاوردهای فن‌آوری‌های ارتباط جمعی، چنین نوآوری‌هایی تنها به تکامل روش‌های جاری می‌پردازند تا گرفتن جای آنها.

به این جملات توجه کنید: «به اینترنت امروزی لقب ابر بزرگراه اطلاعاتی» داده‌اند. اما اینترنت بیشتر به یک جاده خاکی می‌ماند که برای اولین اتومبیل‌ها ساخته شد. حتی زمانی که استفاده از اتومبیل رو به گسترش می‌نهاد باز هم بسیاری از مردم سوار اسب می‌شدند. اما در نهایت، اتومبیل‌های یک نسل بعد روش سفر را در کشورها به کلی دگرگون کردند.^{۱۲} آنچه باید به این بحث افزود این است که هنوز اسب در شرایط خاصی بهترین وسیله حمل و نقل است. دوم این که درست است که استفاده از اسب در حمل و نقل کاهش پیدا کرده است اما نحوه و شیوه‌های سوارکاری نه تنها منسوخ نشده بلکه روز بروز مسیر تکامل را طی می‌کند.

«یادمان باشد ما در جهانی زندگی می‌کنیم که نیمی از جمعیت آن هنوز یک تلفن نروده‌اند چه برسد به اینکه تلفن داشته باشند»^{۱۳} بنابراین معتقدم هنوز کتاب کاغذی بهترین و کاربردی‌ترین ابزار فرهنگی است.

فن‌آوری صفحات فشرده نوری که نوع DVD آن قادر است ۲/۵ میلیون صفحه اطلاعات را در سطحی به اندازه یک نعلبکی یکبار مصرف (به قطر ۱۲ سانتیمتر) جای دهد و سرعت بازیابی مطالب ذخیره شده را در ثانیه‌ها خلاصه کند هنوز بشر را در ذخیره و بازیابی اطلاعات قانع نکرده است. البته باید اعتراف کرد قانع نبودن بشر عامل مهمی در کاوشگری و تحول اوست، می‌گویند ناراضیان تاریخ بشری را به پیش می‌برند. بنا بر سخنی مشهور «اگر ناراضیان نبودند انسانها همچنان در غارها زندگی می‌کردند».

بحث دوم:

صاحب‌دلی در مصاحبه‌ای درباره کتابخانه ملی ایران گفته است: «با پیشرفت فن‌آوری و امکاناتی که از این طریق برای مبادله اطلاعات وجود خواهد داشت؛ بهترین کتابخانه الزاماً بزرگترین کتابخانه نخواهد بود، بلکه یک کتابخانه ملی مجهز و درست برنامه‌ریزی شده خواهد توانست خدمات لازم را

حساب و کتاب در سرزمین من و تأثیر آنها در افزایش فقدان عادت مطالعه و کتابخوانی!!

مولی علی (ع) در خطبه ۱۱۱ نهج البلاغه می‌فرماید: «کسی که از روی نادانی به کاری دست بزند همانند کسی است که در بیراهه گام بر می‌دارد، پس دور شدن او از راه روشن تنها باعث دوری او از مقصدش می‌شود و کسی که با علم و دانایی عمل کند همچون کسی است که در راه روشن قدم می‌گذارد؛ پس شخص بینا باید بنگرد که آیا در راه سیر می‌کند یا بیراهه می‌رود.»

در جوامعی که کتابخوانی و کتابخانه رفتن عادت طبیعی است و در برنامه‌های آموزشی و پرورشی از خانه تا مدرسه و از مدرسه تا همیشه زندگی خواندن امری عادی و نه شگفت‌انگیز است؛ پدیده رایانه و هر چه که با اوست تا آنجا که به کتابخوانی مربوط می‌شود مشکل آفرین نیست.

در این جوامع که خود تولیدکننده و خود مصرف‌کننده آخرین دستاوردهای فن‌آوری هستند، و کار نشر همه‌گونه کتابهای الکترونیک و نشریات دیجیتال و آثار چندرسانه‌ای در دستور کار روزمره حوزه فرهنگی و پژوهشی‌شان قرار دارد، براساس شواهدی که در آغاز این مقاله به آنها اشاره شد باز هم در کار ساختن و بنا نهادن و گسترش کتابخانه‌های عظیم نیز هستند (کتابخانه‌های کوچکتر در انواع دیگر که جای خود دارد) بدیهی است که وجود و حضور رایانه به عنوان یک ابزار در خدمت بهسازی و گسترش نشر و انتقال دانش و آموزش طبیعی است.

اما در جامعه‌ای که هنوز روش‌های جلب و جذب مردم به کتاب و کتابخانه و ایجاد عادت به مطالعه و علاقه‌مند کردن دانشگاهیان (مردم عادی که جای خود دارد) به کتاب - این شناخته شده‌ترین ابزار فرهنگی - بحث روز است و مدارس که هیچ، دانشکده‌هایش از داشتن کتابخانه محرومند و به گواه همه آمارهای رسمی تیراژ کتاب و نشریه در مقایسه با استانداردهای بین‌المللی بسیار سؤال برانگیز، بدیهی است که باید از نزدیک شدن بدون برنامه به این پدیده یعنی رایانه! جداً خودداری کرد.

در بیشترین خانه‌هایی که کتاب و قفسه‌ای کتابخانه‌ای جایی ندارد و کتاب‌های درسی به ناگزیر تنها کتاب‌های موجود در خانه هستند و بالاجبار باید خوانده شوند، رایانه و اعوان و

ارائه دهد بدون آن که از نظر وسعت زیربنا ابعاد غیرمتعارف داشته باشد.»^{۱۴}

گویند این مطالب کتابدار است و من به هیچ وجه به اطمینانی که ایشان به فن‌آوری دارد معترض نیستم. حتی جزو آن دسته از کسانی هستم که با داشتن «ترین‌ها» در شکل متظاهرانه آن مخالفند؛ اما نگران این نیز هستم که شاید یکی از دلایلی که ما تاکنون از داشتن یک کتابخانه ملی مناسب این ملت بزرگ و سرزمین تاریخی با میراثی گرانسنگ و فرهیخته محروم مانده‌ایم همین قانع بودن برخی از پیش‌کسوتان و راضی بودن ماست. چه اشکال دارد بزرگترین بنای کشورمان کتابخانه ملی باشد. شاید عظمت ظاهری آن به تقویت محتوایش نیز بیانجامد. به هر حال ما در حال حاضر وارث کتابخانه ملی پاره پاره‌ای هستیم که هر پاره وجودش در گوشه‌ای از تهران بزرگ قرار دارد و تقریباً هیچ یک از دانشجویان و حتی استادان آنها آدرس همه ساختمانهای کتابخانه ملی‌شان را نمی‌دانند. در حالی که می‌گویند: «کتابخانه ملی نگهدارنده حافظه ملی یک کشور است، زیرا گنجینه ارزشمند میراث فرهنگی مکتوب و آثار رجال و مشاهیر و اهل معرفت و فن و هنر سرزمین را در خود جای می‌دهد. عصاره فرهنگ مکتوب و استمرار آن است. بنای کتابخانه منی یک معماری فرهنگی است. فضاسازی فرهنگی است. فضایی آرام و مطمئن است که توجه به فرهنگ و معرفت و اندیشه و تأمل و تفکر علمی و هنری را باعث می‌گردد. این ساختمان باید با مردم و با شهر ارتباط برقرار کند، باید ساختمانی باشد که به تاریخ شهر و خاطره شهر پیوند بخورد ... پس کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نیز چنین باد.»

بحث سوم:

آنچه تاکنون اشاره شد مقدمه‌ای بود بر این که همه جهان معاصر همچون گذشته بر اهمیت کتاب و کتابخانه و این روزها فرزند خلف این فرآیند یعنی اطلاع‌رسانی و نقش آن در حیات فرهنگی و تبعات این حیات عنایت دارند. و هیچ پدیده‌ای توانایی سایه افکندن بر صورت خورشید تابان کتاب و کتابت را ندارد و نخواهد داشت.

بسیار خوب، پس مسئله چیست؟ و این مقاله در پی طرح چه پرسشی است؟ مسئله این است: حضور رایانه‌ها بدون

انصارش به عنوان یک سرگرمی و وسیله بازی و به زعم این حقیر آلت قتاله فرصت‌های اندیشیدن و زندگی، حضوری جدی دارد. در بیشتر دانشکده‌ها و دبیرستانها و حتی مدارس که کتابخانه به عنوان یک واجب که هیچ یک مستحب هم وجودش مطرح نیست، رایانه خانه به عنوان یک ضرورت مطرح می‌گردد. این سؤال برانگیز نیست. طی این مسیر کار را به آنجا می‌کشد که فال حافظ گرفتن که یکی از زیباترین و لطیف‌ترین باورهای فرهنگی ملتی است به رایانه سپرده می‌شود! و چه ناملموس و خالی از احساس و اصالت می‌نماید.

ببینیم نظر کونوسوکه ماتسوشیتا مدیر موفق ژاپنی و صاحب ماتسوشیتا الکتریک (پاناسونیک، ناسیونال، تکنیکز و کیوسرا) درباره حضور رایانه در زندگی چیست؟ وی می‌گوید: «من در توان رایانه‌ها و یا صحت اطلاعاتی که ارائه می‌کنند شکی ندارم، ولی باید مراقب باشیم برای شناخت خود به ماشین متکی نشویم. حتی با ظهور نسل پنجم بسیار مجهز رایانه‌ها و ربات‌های بسیار دقیق و توانا نباید اجازه دهیم که امور شغلی و زندگی خصوصی ما را ماشین‌ها تعیین کنند. زیرا با تمام این تفاسیر انسان باید خود را بهتر از هر کسی و هر وسیله‌ای بشناسد.» ما ژاپنی‌ها برای تحرک و تلاشی که فرد برای انجام کاری و یا مطالعه کتابی صرف می‌کند ارزش بیشتری نسبت به نتایجی که بدست می‌آورد قائل هستیم.^{۱۵} رایانه‌ها درگیر نتایج هستند! و انسانها ناظر این نتایج!

تونی بن نماینده پارلمان انگلیس در مراسم افتتاح نمایشگاه بین‌المللی اطلاع‌رسانی ۹۶ در لندن می‌گوید:

«این انقلابی که شما قسمتی از آن هستید یعنی انقلاب اطلاعات، نمی‌تواند و نباید متوقف شود. این فن‌آوری به سرعت پیش خواهد تاخت و برای همیشه توانمندی بسیار قوی خواهد داشت. و فکر می‌کنم این فن‌آوری اطلاعات از جنبه‌های مختلف می‌تواند قدرت را متمرکز کند و نهایتاً حاصل فرهنگ درخشانی که با درد و رنج مردم قرن‌ها برای حفظ جامعه‌شان بدست آمده را مورد تهدید قرار دهد. و باز فکر می‌کنم این مسائل بر سیاست‌های قرن آینده حاکم خواهد بود. در پایان از شما می‌خواهیم که خودتان را از مسائل بزرگ سیاسی جدا نکنید. زیرا شما کتابدار یا رایانه کار هستید.» توجه داشته باشید اینها را جهان سومی‌ها نمی‌گویند. این اظهارات

در اروپا ۱۹۹۶ بیان می‌شود.

به عنوان یک کتابدار با فن‌آوری رایانه‌ای و امکاناتش سر دعوا ندارم. با شیوه‌ای که دارد در مصاف با کتاب و کتابخوانی در کشورم جا باز می‌کند مسئله دارم. من خود از جمله کتابدارانی هستم که در مرکزی اشتغال بکار دارد که رایانه‌ها و فن‌آوری اطلاعات جزو اصلی‌ترین ابزار کار اوست. اما براساس تجربه معتقد است: استفاده از کتاب کاغذی و خواندن آثار برجسته ادبی، تاریخی، فلسفی علمی و ... در صفحه نمایشگر رایانه در مقام مقایسه مانند بهره‌گیری از شیرخشک به جای شیر مادر است با تمام جنبه‌های تغذیه‌ای، عاطفی و روانی‌اش.

چرا باید خانواده‌ها مدیران مدارس را برای راه‌اندازی کلاس رایانه تحت فشار قرار دهند اما حتی یکبار به ضرورت وجود کتابخانه در مدرسه اشاره نکنند. مقصر کیست و چیست که اگر از هزاران دانش‌آموز پرسید کتاب «موش و گربه» اثر کیست؟ حتماً از شما می‌پرسند: میکی موس را می‌گوی؟ و شک دارم نام «عبید» را حتی بتوانند از رو بخوانند. اما نام‌های عجیب و غریب بازبهای رایانه‌ای و الکترونیکی را که با زبان ما بسیار بیگانه است را خوب می‌دانند! صدها سال از عمر کتاب و زندگی انسان با آن می‌گذرد و هرگز کسی درباره اثرات تخریبی فیزیکی این وسیله بر انسان نکته‌ای نیافته که قابل طرح باشد، اما هنوز چند دهه از عمر رایانه و حضورش در حیات جهان نگذشته که شاهد مقالات زیادی درباره اثرات منفی روحی و روانی و فیزیکی این پدیده بر کاربران نگاشته می‌شود.^{۱۶} کتاب کاغذی یار وفادار و همراه همیشگی کتابخوان‌هاست، درخانه، درپارک، دراتوبوس، در اطاقهای انتظار در زندان و در بیمارستان و در رختخواب، حضورش در کنار آدمی آرامش بخش است و مغتم و همیشه امکان‌پذیر.

کتابداران بالاخص کتابداران کتابخانه‌های عمومی و کودکان و نوجوانان و آموزشگاهی به عنوان دست‌اندرکاران فرهنگ مکتوب و مضبوط که مستقیماً با مردم سروکار دارند و این مردم الزاماً در محدوده سنی خاصی نیستند موظفند جنبه‌های مثبت و منفی این پدیده یعنی رایانه را در عادت به مطالعه و گذران اوقات فراغت بشناسند و بالاخص نسل جدید را از اغوا شدن در برابر رایانه بازدارند و تبیین کنند این نیز بگذرد و اتفاقاً گذرش سریع‌تر از اسلافش خواهد بود. در

کرد تا پیوند با گذشته تداوم داشته باشد.

پس من با کتاب زندگی خواهم کرد و به سرزمین های دور،

خیلی دور سفر...

یادداشت‌ها

- ۱- کتورگه سانتابانا (۱۸۶۳-۱۹۵۲) فیلسوف، شاعر و داستان‌نویس اسپانیایی
- 2- IFLA Journal, Vol. 23 No. 4 (1997)
- 3- Bibliothe'que Nationale de France; une bibliothe'que en re'seau.
- ۴- آبادی، فصلنامه مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری (ویژه مسابقه کتابخانه ملی) سال پنجم شماره ۱۷ (۱۳۷۴).
- ۵- زاله هوشنام، خبرهای فرهنگی. نگاه نو، ش ۲۳، (۱۳۷۵).
- 6- National Library of Malaysia. Asian Libraies. Dec. 1995 P. 8-22.
- ۷- پوری سلطانی، بازسازی کتابخانه اسکندریه. فصلنامه کتاب. دوره هفتم، شماره ۲، (۱۳۷۵) ص. ۷- ۱۸.
- ۸- استیون پارکر، کتابخانه‌ها و آرشیوها برای فردا. پیام یونسکو. شماره ۱۷۸ (۱۳۶۶) ص ۵- ۷.
- 9- Paul Evan peters. Birords in a cage for the information Age-positioning Libraries to manage the electronic Recover. Networking and the future of Libraries. LA & Bath: 1995, P. 6-19.
- ۱۰- پژوهشنامه اطلاع‌رسانی. نشریه مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی. سال اول ش. ۲ (۱۳۷۶) ص. ۵.
- ۱۱- کاظم حافظیان رضوی. INSPEC یکصد سال در خدمت اطلاع‌رسانی علمی - فنی. پژوهشنامه اطلاع‌رسانی. سال اول ش. ۶ ص. ۶- ۷ و ش ۷ ص ۶- ۷ (۱۳۷۶).
- ۱۲- سرگذشت اینترنت - ریز پردازنده سال چهارم شماره ۴۴ (۱۳۷۶) ص ۱۲.
- ۱۳- حمید مولانا، بحران هویت از خودفراموشی آغاز می‌شود. جوان مسلمان و رسانه. شماره ۳ (۱۳۷۶) ص. ۳.
- ۱۴- همان (۴) ص ۳۹.
- ۱۵- کونوسوکه مانوشیتا. دیدگاه‌های من. ترجمه باقر پی‌بیک و زهرا رودغی. تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۶. ص ۵۹ و ص ۶۲.
- ۱۶- آسیب‌هایی که «نسل رایانه» را تهدید می‌کنند. همشهری. دوشنبه ۲۶ آبان ۱۳۷۶ ص ۱.
- ۱۷- خورخه لوئیس بورخس. حافظه انسان. پیام یونسکو. شماره ۱۷۸ (۱۳۶۶) ص ۴.

سراسر جهان هنوز کتابخانه‌های عمومی به عنوان دانشگاه مردم و کتاب به عنوان عالیترین محمل تبلورات اندیشه آدمی مطرح است. هنوز لذت خواندن کتاب کاغذی در اقصی نقاط عالم برای هزاران تشنه دانستن و یادگیری فراموش نشدنی است. خواندن کتاب بهترین شیوه گذران اوقات فراغت است. خورخه لوئیس بورخس نویسنده بزرگ آرژانتینی که مدیریت کتابخانه ملی کشورش را به مدت ۱۸ سال عهده‌دار بود و قصدهایش برای ادب دوستان جهان شناخته شده چنین می‌نویسد: «کتابخانه پدر من نقطه عطف زندگی من بود. در این مکان از طریق کلام پدرم، دنیای اسرارآمیز شعر و طرحها و تصاویر که در آن زمان برای من گرانیهاتر از دنیای نوشته‌ها بود بر من گشوده شد. در آنجا بود که من برادران گریم، لوئیس کارول و داستان هزار و یکشب را کشف کردم. بعدها در شعری نوشتم: «و من بهشت را در شکل یک کتابخانه تجسم کردم»^{۱۷}

شک ندارم در بهشت بورخس جایی برای رایانه‌ها پیش‌بینی نشده است. اکنون به عنوان یک کتابدار می‌دانم گذشته به طور کاملاً پیوسته با ما همراه است و مستقل از گذشته زیستن امری بعید، پس باید خواندن را تبلیغ و تشویق